

Diccionari Etimològic de la Mitologia Grega

Animals

www.demgol.units.it

Darrera actualització: 14/05/2017

Idioma: Català

Nombre de termes: 67

Després de vint anys de treball, el gran Diccionari Etimològic de la Mitologia Grega multilingüe On Line (Demgol) avui (2013) és ja operatiu i profitosament consultable a les Escoles i les Universitats on encara s'ensenyen les ciències humanístiques, i allà on trobin útil accedir a un saber que es troba a la base del desenvolupament de les cultures europees i occidentals en general.

Traduït quasi del tot de l'original italià a les llengües espanyola i portuguesa, i (encara parcialment) en francès i en català (esperem tirar endavant també la traducció anglesa, que està aturada amb poques entrades), el diccionari forneix a docents i estudiants, amb una rapidesa i una eficàcia impensables per als volums tradicionals impresos en paper, la possibilitat de tenir una informació immediata sobre els noms del mite dels quals algú vulgui saber més (sobretot pel que fa als personatges menors), amb una tria de les fonts principals, controlades de primera mà sobre les edicions més fiables i més recents. Però sobretot, el DEMGOL ofereix d'aquests noms una etimologia fiable, amb una breu discussió sobre les altres interpretacions que eventualment, a partir de l'anàlisi i l'escrutini de les recerques antigues i modernes dels lingüistes, semblin errades. Quan és del cas, són assenyalats acuradament els noms i els termes d'origen micènic. A l'interior del diccionari s'està completant un índex etimològic acurat dels "Nomina Homerica".

No cal passar per alt tampoc l'aparat, en vies d'ampliació, de les imatges (i dels links), que no pretén documentar la gran massa de representacions icòniques antigues del mite grec (per a això existeixen ja enormes Lèxics Iconogràfics, generalment a costos prohibitius), sinó que mira d'evidenciar la supervivència i l'eficàcia dels models "mítics" a les arts i en la cultura moderna, inclosa la mediàtica, des del Renaixement fins als nostres dies i en el futur.

El desenvolupament més important que hem pogut assolir és l'elaboració de tot el material en formats que seran consultables en PDF i sobretot en E-PUB. Això permetrà als usuaris internacionals, del Brasil a França, de l'Argentina a Itàlia, de Mèxic a Angola, consultar el DEMGOL en qualsevol receptor informàtic, Ipad, Smartphone, Tablet, i naturalment en els PC o MAC habituals.

La feina, iniciada el 1992 amb una tesi doctoral de Carla Zufferli, va endavant sota la direcció de Ezio Pellizer, amb la col·laboració (present i passada) de molts membres del GRIMM: Francesca Marzari, Luisa Benincampi, Stefano di Brazzano, Alberto Cecon, Alberto Pavan, Ilaria Sforza, Ingrid Leschiutta; han treballat en la traducció francesa Francesca Marzari i Françoise Létoublon (grup HOMERICA, Grenoble); en l'espanyola Álvaro Ibáñez (Granada), Josep Antoni Clua Serena (Barcelona), i avui sobretot Diana de Paco Serrano (Múrcia). Al Brasil, són molt actius Matheus Trevizam, Tereza Virgínia i Manuela Ribeiro Barbosa, i Antonio Orlando Dourado Lopes. La traducció catalana avança sobretot gràcies a Vicky Alsina, Daniel Ramon, Xavier Riu i Nereida Villagra.

Ακαλανθίς

ACALÀNTIDA

Filla del rei de Macedònia Píeros. Amb les seves vuit germanes gosà desafiar les Muses en el cant, i aquestes les transformaren en ocells: Acalàntida esdevingué una cadenera (Anton. Lib. *Metam.* 9).

El nom significa "cadenera" (D'Arcy Thompson, *A Glossary of Greek Birds*, pp. 30 ss.) i deriva de ἄκανθα, que indica diverses plantes espinoses com els cards, amb metàtesi de *ἀκανθαλίς.

Motiu: Metamorfosi

Ἀηδών

AÈDON

Filla de Pandàreu i esposa de Zetos, que tenia un únic fill, Ítil; per enveja volia matar el fill gran de la seva fecunda cunyada Níobe, però per error matà el seu i fou trasformada pels déus en rossinyol (Hom. *Od.* 19, 518 ss. e schol. *ad loc.*).

El nom significa precisament "rossinyol", ἀηδών.

Motiu: Metamorfosi

Ἄγρων

AGRÒ

Nom d'un habitant de l'illa de Cos que, amb les seves germanes Bissa i Meropis només adorava la Terra i insultava els altres deï, que per venjar-se'n el van transformar en un corriol (Anton. Lib. *Met.* 15, de Boios, *Ornithogonia*).

Podria derivar d'ἀγρός, "camp, terra", i significar alguna cosa com "amant dels camps", "camperol".

Motiu: Metamorfosi

Ἀμάθεια

AMALTEA

Nom de la dida de Zeus a Creta, que per amagar el petit de Cronos n'havia penjat el bressol a un arbre i havia cridat els Curetes per tal que en cobrissin els vagits amb l'estrèpit de llances i escuts (Hygin. *Fab.* 139, 3). Una altra tradició fa d'A. la cabreta (*capella*) mateix a la qual les nimfes Adrastea i Ida, filles de Melisseu (pèrò Higini parla d'Idotea, Altea i Adrasta, filles d'Oceà: Hygin. *Fab.* 182), havien confiat el déu nouat (Callim. *Hymn. ad Iov.* 48 ss.; Apollod. *Bibl.* 1, 1, 6). Per honorar l'animal, Zeus adoptà més tard l'epítet de Αἰγίοχος, "Egíoc" (Diod. Sic. 5, 70, 6). Ovidi, en canvi, (*Fast.* 5, 111-118) narra que la Nàiade Amaltea havia recollit una banya trencada de la cabreta que havia alletat Júpiter i l'havia portada, plena de fruita, al déu. Aquest, una volta conquerit el poder entre tots els Immortals, recompensà l'animal per haver-lo alletat posant-lo al cel amb la seva banya # anomenada "corn d'Amaltea", o cornucòpia, per indicar l'abundància de què era portadora # per formar l'estrella *Capella*, la més lluminosa de la constel·lació de l'Auriga.

Les interpretacions etimològiques d'aquest nom són controvertides. Smith (*Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, p. 136) recorda la hipòtesi que el nom podria ser remès a ἀμάθαικτος, "dur", o derivar d'un compost de ἀμαλή i θεία, amb el significat de "la cabra divina", o "la tendra deessa". Aquest nom, d'altra banda, sembla lligat al verb ἀμαλθεύειν, a Hesiqui sinònim de "nodrir" (cfr. Soph. *Fr.* 95 Pearson) i "omplir", "enriquir". Ha estat també hipotitzat que derivi d'un tema neutre *μάθος, corresponent al sànscrit *mrdhas-*, "negligència, mancaça" amb l'afegit de ἀ- privativa, i doncs

"la que no és negligent" (Chantraine, *DELG*). G. Steiner (in Snell, *Lex. fr. Ep.*, col. 605) l'interpreta en el sentit de *die Freigiebige*, "la generosa#".

Motiu: Catasterisme, Infantesa

Ἀμφίσβαινα

AMFISBENA, AMFESIBENA

Serp força verinosa, dotada d'un cap a cadascuna de les dues extremitats (*ἀμφικάρηνος*, Nicandr. *Ther.* v. 373), que pot avançar en els dos sentits, si cal, i no té una veritable cua: així Elià (*Nat. an.* 9, 23) descriu l'Amfisbena, contraposant-la a d'altres animal "fabulosos" com l'**Hidra** o la **Quimera** de Lícia, suggerint per tant que creu en la seva existència real (si no és que el paràgraf sencer s'hagi d'entendre en sentit irònic). L'erudit romà explica a més, sempre seguint Nicandre de Colofó (s. II a. C., autor dels *Theriakà*), que la pell de l'Amfisbena, enrotllada al voltant d'un bastó, té la propietat d'expulsar els animals (incloses les serps) que maten sense mossegar (*Nat. an.* 8, 8). Els escolis a Nicandre (*Ther.* 372a.1) diuen que es tracta d'un animal petit i lent, de color terrós, clapejat de petites taquetes, i de vista feble; la pell d'aquesta serp, dissecada i enrotllada entorn d'un bastó, és usada pels boscaters contra els blaus i la torpor causada pel gel. Té una accepció negativa en Èsquil (*Agam.* 1233, primera aparició coneguda; era anomenada també a les *Cigonyes* d'Aristòfanes, Photh. *Lex. s. v.*), que equipara l'Amfisbena a **Clitemnestra**, futura assassina d'**Agamèmnon**, associant-la a **Escil-la**, un altre monstre femení homicida. Hauria nascut, segons una tradició difusa, de la sang de la **Gorgona** Medusa decapitada per Perseu (Lucan. *Pharsal.* 9, 696 ss.; 719). Plini (*Nat. hist.* 8, 85, 35) comenta irònicament la presència del *geminum caput* d'aquesta manera: "com si no n'hi hagués prou de la sortida del verí per una boca sola" (*tamquam parum esset uno ore fundi venenum*). A Nonnos de Panòpolis (*Dion.* 5, 146 sgg.) llegim una detallada descripció del collaret d'**Afrodita**, afaïçonat per **Hefest** en forma d'Amfisbena, "amb dues boques". L'Amfisbena (*amphivena*, cfr. Isidor. *Siv.* 9, 4, 20) tindrà una vasta fortuna com a motiu ornamental i simbòlic a l'Edat Mitjana i més enllà.

D'un possible **ἀμφιο- βάτης*, cfr. *παραι- βάτης* "que avança (*βαίνω*) per tots dos costats", Frisk, *Gr.Et.Wört.* s. v. *ἀμφιοβητέω*. És testimoniada també la forma *ἀμφίο- μαινα*, cfr. Hesych. s. v.

Ἄργη

ARGE

Euga donada per Equèpol de Sicília a Agamèmnon; usada per Menelau amb **Podargos** per a la cursa dels carros en els jocs fúnebres en honor de **Patrocle**, Hom. *Il.* 23, 295-296.

Deriva de l'adjectiu *ἀργός*, amb retracció de l'accent típica dels noms propis; és molt probable que l'adjectiu sigui aquí usat en l'accepció "veloc" (dit sovint de gossos de seguiment, *κύνες ἀργοί*), i no en sentit colorístic, "clara", "esplendent".

Ἀρίων

ARIÓ

1. Cavall fabulós, fill de Posidó i de **Demèter** que s'havia trasformat en euga (o en Erinnis) per fugir del seu germà o d'una **Erinnis** (Schol. Hom. *Il.* 23, 346). Citat ja a l'èpica (Hom. *Il.* 23, 346-347) com a cavall d'**Adrast**, un dels Set contra Tebes (cfr. *Thebaid.* Fr. 7 Bernabé), sembla que tenia el do de la paraula, tal com el va tenir momentàniament **Xantos** 1., el cavall d'Aquil·les (Propert. 2, 34, 37: "vocalis Arion"). Antímac de Colofó (Fr. 32 Wyss) anomena *Thelpousaion* aquest corser (Adrast, l'únic supervivent dels Set, el va utilitzar per fugir de la ciutat d'Edip, després de la victòria de les armes tebanes) i no l'esmenta com a fill de Demèter, sinó de **Gaia** (cfr. Pausan. 8, 25, 7), que l'hauria fet aparèixer

precisament a Telpusa, una localitat de l'Arcàdia. Tenia el pèl del color dels cabells de Posidó: *ruà fosc*, amb reflexos blavosos (*blau ruà*), **κυανοχαίτης**. 2. Poeta llegendari autor de ditirambes salvat per un dofí; Herodot. 1, 23.

Ètim d'interpretació difícil. Probablement està relacionat amb l'adjectiu (i compratiu) **ἀρείων**, "fort, robust, molt vàlid", Pape-Benseler (*WGP*): "Wacker", és a dir: "valent, coratjós"; es pot reconèixer potser en miscènic **a-ri-wo**, KN *Cn* 131.8, *Cn* 655; o bé en **a-ri-jo-a**, Chantraine, interpretat com a "millor", dit de teixits. Referències a **Ares**, (Carnoy *DEMGR*, Room, *Room's Class. Dictionary*, però ja en *Etymol. Magn.* s. v. **ἀρείων**) són potser possibles, mentre que l'intent de vincular aquest nom amb el verb **ρέω**, "fluir" (que tindria un tema **ῥευ-** **ῥυ-**!), i per tant amb les fonts i amb Pegàs (Room, *Room's Class. Dictionary*, p. 63), està del tot mancat de fonament.

Ἀσκάλαβος **ASCÀLABOS**

Fill de Misme, una dona de l'Àttica que donà a **Demèter**, errant en cerca de la seva filla, aigua per beure; la deessa la begué tota d'un glop, cosa que va fer riure el jove; **Demèter**, irritada, li tirà l'aigua per sobre i el transformà en sargantana pigallada (Anton. Lib. *Met.* 24).

El nom indica de fet una sargantana pigallada, terme de difícil intepretació, amb terminació **-βος**, potser egeu (Chantraine, *DELG*; *Formation*, pp. 260-61) present en un cert nombre de noms d'animals.

Motiu: Metamorfosi

Ἀσκάλαφος **ASCÀLAFOS**

1. Fill de Gorgira, una nimfa del **Stix**, i de l'Aqueront, denuncià Persèfone quan aquesta trencà el dejuni mentre era retinguda als Inferns; **Demèter** el castigà tirant-lo a l'Hades amb una roca feixuguíssima; alliberat per **Hèracles**, fou transformat després per Demèter mateix en òliba (Apollod. *Bibl.* 1, 5, 3; 2, 5, 12) o mussol (Ovid. *Met.* 5, 533 ss.); 2. heroi d'Orcòmenos dels Minis de Beòcia, fill d'**Ares** i d'Astíoque, germà de **Iàlmenos**. Figura, amb el seu germà, entre els Argonautes, Apollod. *Bibl.* 1, 9 16, però no a Apoll. Rhod.; tots dos van prendre part més tard a la guerra de Troia (Hom. *Il.* 2, 511 ss.), i A. fou colpit de mort per **Deifob**, Hom. *Il.* 13, 518-522.

El nom és el d'un ocell desconegut, potser una mena d'òliba (D'Arcy Thompson, *A Glossary of Greek Birds*, p. 56), amb el sufix **-φος**, típic de molts animals (Chantraine, *DELG*).

Motiu: Metamorfosi

Βαλῖος **BALIOS**

Un dels dos cavalls immortals d'**Aquil·les** (amb **Xantos**), fills de **Zèfir** i de l'**Harpia** Podarces, donat per Posidó a Peleu, potser en ocasió de les noces d'aquest últim amb Tetis. El tercer cavall del tir d'Aquil·les era **Pedaso**, que fou mort a la batalla. 2. Cavall d'Esquelmis, vençut en una cursa per l'euga d'**Erecteu**, anomenada Podarces (Nonn. *Dionys* 37, 334-337). 3. Un dels gossos d'**Acteó**, a Apollod. *Bibl.* 33, 4, 4.

Con retracció de l'accent, *Balios*, deriva simplement de βαλιός, "tatat, clapat".

Βασιλίσκος

BASILISC

Serp de petites dimensions, no més llarga de dotze dits (al voltant d'un pam), dotada d'una taca blanca al cap, es distingeix dels seus semblants també perquè va dreta, no arrossegant-se (*erectus in medio incedens*; Plin. *Nat. Hist.* 8, 33, 78; Aelian. *Hist. anim.* 2, 5). La temptació d'identificar-la amb la cobra és forta. Lucà (*Bell. Civ.* 724-26), recordant-ne el mortífer xiulet, la inclou en un exhaustiu "catàleg" serpenti, del qual Dante servirà memòria en el balcó dels lladres (*Inf.* 24, 85 ss.). No tan sols el toc, sinó fins i tot l'alè del basilisc és destructiu, on sia que es posi (*exurit herbas, rumpit saxa*). El seu verí pot travessar els objectes, si és cert que una vegada, diu Plini, un cavaller i el cavall i tot foren anihilats pel tòxic que pujava per la llança usada per matar-la, cfr. també Aelian. *Nat. anim.* 2, 5. Terrible és el poder del seu esguard: qui el troba és mort. L'única manera de mirar-la és en el reflex d'un mirall, come va fer Perseu amb la Medusa, de la sang de la deriven qual tots els rèptils de Líbia (Lucan. *Bell. Civ.* 696 ss.). Alexandre Magne, durant l'expedició a l'Índia, va utilitzar, per derrotar el terrible animal (cfr. Leo Neapol. *Hist. de prelis Alex. Magni* rec. I 3, p. 320, sec. X) l'estratagema de fer acoblar un mirall a l'escut dels seus soldats. Li són enemics mortals la mostela i el gall: la primera la mata amb la seva olor (Plin. *Nat. hist.* 8, 33, 79), el segon protegia els viatjants que travessaven Líbia (Aelian. *Nat. anim.* 3, 31). En els bestiaris tardoantics i medievals la seva natura es barreja amb la del seu enemic el gall; pot també fer-se quadrúpede, o adoptar un plomatge mantenint la cua de rèptil: neix així el *basilgall* (*basilicock* a Chaucer). L'Edat Mitjana la carrega de valors negatius, assimilant-la ara al Diable (o a l'Anticrist), ara al pecador o a l'heretgia. Per a St. Antoni de Pàdua (*Sermoni*) representa la iracúndia. Cecco d'Ascoli # cremat a la foguera en 1327 sota l'acusació de bruixeria # recorda que "Segnor'è il bavalischio di serpenti" (*Acerba*, 30). El prejudici té arrels bíbliques: Isaïes (59, 5) cita un rèptil verinós, l'hebreu *tsepha*, que en la traducció dels LXX esdevé βασιλίσκος i a la Vulgata *basiliscus*. Una cosa semblant passa a Jeremies 8, 17 i a Psalms 91, 13. Les traduccions modernes, més cautes, prefereixen "aspis, escurçó, serp".

L'etimologia és simple: βασιλίσκος, diminutiu de βασιλεύς (paraula ja testimoniada en micènic, qa-si-re-u), significa "petit rei, reietó", lat. *basiliscus e regulus*, i designa el "rei de les serps", pels terribles poders que té, malgrat ser de dimensions ben petites.

Κάμπη

CAMPE

Ésser monstruós femení posat per Cronos com a guardià dels Ciclops i dels Hecatonquirs en els Inferns (Apollod. *Bibl.* 1, 2, 1).

Aquest nom significa "eruga" i probablement es pot relacionar amb el verb κάμπτω, "corbar, doblegar" (Chantraine, *DELG* e L. Gil Fernández, *Nombres de insectos en griego antiguo*, p. 147).

Κατώβλεπον

CATÒBLEPON, CATÒBLEPS, CATOBLEPONT

Animal monstruós de poders semblants als de les Gòrgones, en grec κατώβλεπον o κατώβλεψ, és a dir "Mira-avall". La primera descripció es troba en Alexandre de Mindos (avui Gümüslük, prop de Bodrum, actual Turquia), inicis del s. I, autor de *Mirabilia* i d'una *Història dels animals* citat en Ateneu, 5, 64, 221 b-e; diverses les informacions de Plini el Vell. 8, 77, i de Claudi Elià *Nat. hist.* 7, 5, 1 - 7, 6, 1. Segons el primer, seria un animal així anomenat pels Nòmades

(o Númides?) de Líbia, semblant a una cabra o a un vedell, amb un floc de pèls que li cobreix els ulls, que té petits i injectats de sang, i el coll primíssim, que l'obliga a tenir el cap cot. Segons alguns, mataria amb la seva *terrible olor*, però la majoria amb el seu *esguard gorgònic*, capaç de petrificar els que mira, fins i tot després de mort. Plini en canvi el col·loca a les boques del Nil, o sia, entre els Etiòps. Seria de talla petita, inofensiu, llevat del seu esguard mortal, per això és una sort que tingui el cap pesant que l'obliga a mirar cap avall, d'on li ve el nom grec, en llatí *catoblepas*. Un exemplar n'hauria estat mort (després de moltes pèrdues) i escorxat pels soldats de Mari durant la campanya contra Jugurta, i la seva pell fou portada a Roma, on es mostrava als curiosos.

El nom és parlant, i significa "Que mira cap avall", de *κατά* i *βλέπω* "miro cap avall". Ha estat identificat amb el gran antílop sudafricà (el nyu), anomenat encara avui *Catoblepas gnu* o *Catoblepas gorgon*, encara que és estranya la idea de cercar animals de l'àmbit fantàstic en la zoologia real.

Κήρυξ CÈIX

1. Rei de Traquis que hostatjà **Hèracles** després que aquest hagué mort **Ènion** (Apollod. *Bibl.* 2, 7, 6; 8, 1); 2. un altre personatge amb aquest nom és el fill d' **Heòsfor** i marit d' **Alcione**: fou transformat en ocell (Apollod. *Bibl.* 1, 7, 4).

Es tracta del nom d'un ocell marí, probablement la gavina (D'Arcy Thompson, *A Glossary of Greek Birds*, pp. 133-34).

Motiu: Metamorfosi

Κένταυροι CENTAURES

Éssers meitat homes i meitat cavalls (Hom. *Il.* 1, 262 ss.).

Chantraine (*DELG*) considera que cal abandonar la hipòtesi, sostinguda també per Carnoy (*DEMGR*), que estiguin relacionats amb els *Gandharvas* de l'Índia, i que el nom derivi de **gh endh*, "emetre olor", atès que els Centaures infecten les aigües i els *Gandharvas* són pudents, i de *αὔρα*, "aigua" (de l'indoeuropeu **ar-uo*); segons Carnoy les dificultats d'aquesta etimologia serien explicables amb fenòmens de dissimilació, tabús lingüístics i influències diverses. Chantraine prefereix postular una descomposició del nom en *κεντ-*, del verb *κεντέω*, "punxar", i *αὔρα*, "aire" o **αὔρα*, "aigua" *ἄναυρος* (v. també Kretschmer, "Glotta" 10, 1920, pp. 50-58).

Motiu: Catasterisme

Κέραμβος CERAMBE

Pastor de l'Otris a Tessàlia; en temps del diluvi de Deucalió fou transformat per les nimfes en escarabat (Anton. Lib. *Met.* 22).

El nom deriva de *κεράμβυξ*, "escanyapolls".

Motiu: Metamorfosi

Κέρβερος CÈRBER

Mostruós guardià del regne dels morts, conegut com a gos d' **Hades** (Hom. *Il.* 8, 366-369; *Od.* 11, 623-626), és capturat per **Hèracles** en el curs d'un dels seus dotze treballs (Apollod. *Bibl.* 2, 5, 12). Fill de **Tifó** i **Equidna**, germà d' **Ortros** i **Quimera**, Cèrber és representat com una criatura dotada de cinquanta testes canines (Hesiod. *Theog.* 306-312, 769-773), o fins i tot de cent, més sovint de només tres testes, la naturalesa de les quals no és especificada (Pind. *Dith.* 2 fr. 249a Snell-Maehler; Soph. *Trach.* 1098; Eurip. *Herc.* 611 i 1277). Normalment és descrit com un quadrúpede amb tres testes de gos, la cua de drac i testes de serpent que li sobresurten del llom (Apollod. *Bibl.* 2, 5, 12; Verg. *Aen.* 6, 417-423). Macrobi (*Sat.* 1, 20, 13-14), en canvi, el descriurà com un animal tricèfal posat al costat de l'estàtua de Serapis: la testa central lleonina, a la dreta una testa de gos manyac, a l'esquerra la d'un llop ferotge (S. Woodford - J. Spier in *LIMC* s. v., p. 24).

Sobre l'origen d'aquest nom han estat formulades diverses hipòtesis, recollides per Frisk (*Gr. Et. Wört.* s. v.) i parcialment repeses per Room (*Room's Classical Dictionary*, s. v., p. 88): 1) hom l'ha considerat proper al sànscrit *karbara-*, *sárvar-* "tatac", i a la forma dialectal dissimulada *sabála-*: en la mitologia hindú, Karbaras és un dels dos gossos del déu dels morts Yama (Müller, "Zeit. vergl. Sprach." 5, 148; *Rigveda* 10, 14, 10; Room, *loc. cit.*; cfr. Carnoy, *DEMGR* s. v.). La connexió amb aquest mític "gos multicolor", però, ha estat discutida per Mayrhofer (*Et. Wört. Altind.*, 1956 ss.); 2) Pisani ("Riv. Studi Or." 18, 1940, 91 ss.) pensa que **κέρβερος** i el sànscrit *sabála* són préstecs mediterranis; 3) fantasiosa la hipòtesi de Wilamowitz (*Der Glaube der Hellenen* 1, 314) que redueix aquest nom a una creació poètica; 4) Room (*loc. cit.*), en canvi, proposa de manera poc convincent de llegir-lo com provinent de l'expressió **κῆρ βερέθρου**, "calamitat de l'abisme", que definiria la criatura, o bé de **Κρεοβόρος**, "devorador de carn", un dels sobrenoms de Cèrber, però 5) no exclou, finalment, que el terme tingui més senzillament un valor onomatopèic, que evoca el bordar dels gossos: sembla la hipòtesi més probable.

Motiu: Catàbasi

Κέρκωπες CERCOPS

Nom de dos germans, fills de l'Oceànida Tia; es tractava de dos bandits, transformats per **Zeus** en simis (Apollod. *Bibl.* 2, 6, 3).

Es tracta d'un compost de **κέρκος**, "cua", i de **-ωψ**, rel amb el significat de "veure"; significa doncs "que presenten una cua en el seu aspecte" (Chantraine, *DELG*).

Motiu: Metamorfosi

Καιρός CEROS

1. Un dels cavalls amb els quals **Adrast** anà a Tebes, guiant els dànaus contra la ciutat d'**Ètèocles**; l'altre cavall era **Arion** (Antimach. *Fr.* 51, v. 3 Wyss; *apud* Pausan. 8, 25, 9), nascut de la **Terra** (*Gàia*) prop de Telfusa, a Arcàdia, a la vora del temple d'Apol·lo Onceu, en el curs del riu Ladó. 2. Dèmon que personifica el "Moment oportú", representat com un jovenet que toca un plat de la balança per fer-la decantar-se d'un costat.

El nom significa "moment oportú, moment discriminant", d'etimologia obscura (Wilamowitz, "Hermes" 15, 1880, p. 506 proposava una relació amb κείρω, "tallar", a fi d'entendre'l com "moment decisiu, tallant").

Κητώ CETO

Filla de Pont i **Gea**; es casà amb el seu germà **Forcis** i infantà les **Grees**, les **Gòrgones**, el Dragó de les Hespèrides i les Hespèrides (Hesiod. *Theog.* 238; 270 ss.).

El nom deriva de κητός, "monstre marí".

Motiu: Catasterisme

Κύκνος CIGNE

Segons els *Catasterismes* (Ps. Eratòstenes), és l'animal en el qual es transformà **Zeus** per a unir-se amb **Nèmesis**, transformada al seu torn en oca o cigne femella (una mica diferent la versió d'Hygin. *Astron.* 2, 8). Nèmesis hauria parit l'ou que tot seguit fou confiat a **Leda**, del qual nasqué **Hèlena**, que hauria causat la terrible guerra de Troia. Coneguda també com a costel·lació de l'Ocell (*Ornis*), el seu nom fou traduït per *Olor* pels llatins. En relats més divulgats i acceptats, Zeus mateix es transformà en cigne per a unir-se amb Leda.

Hom ha pensat en una relació amb l'ant. ind. *sócati*, "resplendir de llum" (Chantraine, *DELG* s. v., Mader in Snell, *Lex. fr. Ep.* col. 1583), i significaria "resplendent, clar, blanc"; menys probable sembla l'origen a partir d'una onomatopeia del cant emès per aquest ocell, ben poc canor.

Motiu: Catasterisme

Κύλλαρος CÍL·LAR

1. Cavall mític que **Hera** (v. l. Hermeias) rebé de Posidó i donà, amb **Xantos** 3, als **Dioscurs** (en particular a **Càstor**); Stesich. *Fr.* 178.1 vv. 2 P., *apud* Etym. Magnum s. v. Segons el Lex. Suda s. v. únicament **Hermes** donà als Dioscurs els cavalls Flogeu i **Hàrpag**, fills de l'**Harpia** Podarge; cfr. Alcma *Fr.* (dub.) 25 P. 2. Nom d'un **Centaure** mort per Píritous en la lluita contra els **Làpites** (només fonts llatines: Ovid. *Metam.* 12, 393-428), estimat per la centàurida **Ilònome**, que combatia al seu costat i que finalment es travessà amb la mateixa javelina que l'havia colpit a ell. 3. Nom fantasiós d'un príncep indi en Nonnos, *Dionys.* 26, 219-220, que menava al combat contra **Dionís** un exèrcit de la ciutat de Càrmina.

L'*Etymologicum Magnum* i el *Lex. Suda* relacionen aquest nom amb un obscur κέλλειν, és a dir, "córrer veloç". Sembla possible una relació amb l'adjectiu κελλός, κυλλός "guerxo, esguerrat", dit de mans o de peus (Frisk, *G.E.W.* s. v. κυλλός; cfr. l'epítet d'Hefest κυλλοποδίων, "de peus esguerrats", Hom. *Il.* 18, 371. Tal vegada es pot relacionar amb

el nom del berrat ermità en Aristot. *Hist. anim.* 5430 a 12; tal vegada es pot suggerir una hipotètica crida a la glossa d'Hesych. **κύλλαιος: βόστρυχος**, i en aquest cas es referiria a un animal de crinera rinxolada.

Κρίος

CRIOS (ÀRIES)

El moltó del "velló d'or" (**χρυσόμαλλος**), animal immortal que va salvar **Frixos** del sacrifici, i que el portar volant juntament amb la seva germana **Helle** a través del Pont Euxí (Apollod. *Bibl.* 1, 9 1). Ja Hecateu (Fr. 17 Fowler) explicava que l'animal va prendre la paraula per reconfortar el jove després la caiguda al mar de la seva germana (Apollon. Rhod. *Argon.* 1, 256). El va portar volant fins a la fabulosa Còliquida, a la boca del riu Fasis, on el moltó màgic hauria demanat de ser sacrificat, i on el seu velló va ser donat al rei **Eetes**, que el va fer custodiar del drac. Moltes tradicions identifiquen per catasterisme el moltó amb l'Aries (**Κρίος**) del Zodíac, cfr. Eratosth. *Catast.* 19, on se cita Hesiod. *Fr.* 68 M.-W. i Pherec. *Fr.* 99 Fowler; Hygin. *Astron.* 2, 20 2.

Nom comú, d'un possible *κρί-#ος, potser en al·lusió a les banyes, **κέρας**, cfr. *cervus*, indica el moltó reproductor.

Motiu: Catasterisme

Κροκόττας

CROCOTAS, COROCOTAS

Animal d'Etiòpia, anomenat també *Cinòlic* (Ca-llop), fou concebut per la lleona etiòpica del mascle de la hiena, a la qual s'assembla (Ctesia *apud* Phot. 250, 456 a; Diod. Sic. 3, 35, 10; Plin. *Nat. hist.* 8, 30, 72 (*croc-*); 8, 45 (*coroc-*), 107; Aelian. *Nat. anim.* 7, 22). Porfiri descriu un Corocotas indi, *de abstin.* 3, 3-4. Un home amb el nom de Corocotas actuava com a bandit a Ibèria (Dio. Cass. 56, 43). El crocotas, escoltant d'amagat, era capaç d'imitar la veu humana cridant pel seu nom els llenyataires i convencent-los que s'allunyessin dels seus companys, per devorar-los tranquil·lament. Mancat de genives, la seva dentadura consistia en un únic os de molta duresa, amb el qual tancava la boca fent un so com de calaix (Plin.). Cal no confondre'l, *pace* Borges - Guerrero, *Seres fabulosos* s. v., amb la *leucrocota* (Plin. *Nat. Hist.* 8, 30, 72), animal híbrid amb el qual té en comú només alguns trets, les dents unides i la imitació de la veu humana.

Si es pot prendre com a preferible la forma **κροκοττ-** (ben testimoniada), es podria pensar en una primera part **κροκ-/κορκ-** (també **κερκ-**), que entra a formar el nom del cocodril, encara que el sentit de "còdol" per a la forma **κρόκη** no hi ajuda gaire; en qualsevol cas, quedaria per explicar la segona part, **-ότ-τας**. Una eventual derivació de **κρόκος**, "safrà", no sembla pertinent (cfr. **τὸ κροκωτίδιον**, túnica de color safrà de les dones: Aristoph. *Lys.* 47, *Eccl.* 332), encara que efectivament hi ha una papallona *crocota* que justament és d'un bell groc safrà. No es pot excloure que es tracti d'un mot no reduïble a una etimologia grega, i en qualsevol cas cal recordar que es tracta d'un ésser imaginari.

Motiu: Rapte

Αἴγυπιός

EGIPIÓ

Ocell rapaç a mig camí entre el voltor i l'àguila (Aelian. *Nat. an.* 2, 46; Hesych. s. v. ***αἴγυπιοῖσιν**), identificable amb el *gyaetus barbatus*, és a dir el Lämmergeier (Thompson, *Glossary of Greek Birds*, p. 25). Té un paper important a les peripècies de **Melamp**, a qui fou l'únic, entre tots els ocells consultats, que va revelar-li la causa de la impotència d'Ifficles (Fr. 33 Fowler). Segons Antoni Liberal, E. originàriament era un jove que es va enamorar de Timandra, i per això provocà una terrible venjança del fill d'ella, Neofró. Aquest va parar una trampa a l'adúlter, que sense saber-ho

s'uní amb la seva pròpia mare i no amb l'amant. Després d'aquest horrible incest involuntari, tots els protagonistes del fet foren transformats en ocells, i E. esdevingué el rapaç a qui donà el nom (Anton. Lib. *Met.* 5).

L'etimologia d'aquest nom és incerta, i han estat proposades diverses hipòtesis: 1) l'*Etymologicum Magnum*, s. v. (29, 4) el feia derivar del verb *ἄϊσσω*, "llançar-se, abraonar-se"; 2) Frisk (*Gr. Et. Wört.*, s. v.) proposa de relacionar-lo amb el sànscrit *r#ji-pyá-*, epítet de l'ocell de presa *śyená-*, av. *#r#zifya* "àguila". El mateix estudiós remet al mot *ἄρξιφος*, que segons Hesiqui (s. v.) indica l'àguila entre els perses (*ἄετός παρὰ Πέρσας*); 3) identificant l'E. amb el *Lämmergeier*, compost de l'alemany *Lamm*, "anyell", i *Geier*, "volor", Thompson (*loc. cit.*) i Pollard (*Birds in Greek Life and Myth*, 79 i 203 n. 21) no exclouen que el mot *αἰγυπιός* sigui un compost de *αἶξ* "cabra" i *γύψ*, "volor": per tant, significaria "volor de les cabres". Frisk, però (*loc. cit.*), ja anomenava aquesta darrera una etimologia popular, derivada de l'alteració de la part inicial del mot *ἄρξιφος*, recordat per Hesiqui.

Motiu: Incest, Metamorfoosi

Ἠώς

EOOS

Sembla equivalent a *Lucifer*, l'estel del matí, en Verg. *Aen.* 3, 588; 11, 4; mentre que en Ovid. *Metam.* 2, 153-154 és un dels quatre cavalls del Sol, juntament amb **Etó**, **Flegont** i **Piroent** (o *Pirois*); cfr. Hygin. *Fab.* 183. En grec no sembla usat com a nom propi, sinó només com a adjectiu; en Quint. Smyrn. *Posthom.* 2, 553, el "fill d'Eos" és Mèmnon.

Significa "de l'Aurora", cfr. **Eos**.

Αἴσακος

ÈSAC

Fill de Priam i d'Arisbe, germanastre de **Cassandra**, que havia rebut del seu oncle matern Mèrops el do d'interpretar els somnis (Apollod. *Bibl.* 3, 12, 5); fou transformat per Tetis en ocell de coll llarg que, pel costum que tenia de submergir-se, fou anomenat cabussó, lat. *mergus merganser* (Ovid. *Met.* 11, 763).

El nom designa el pit-roig, però la seva etimologia no s'ha explicat (vegi's D'Arcy Thompson, *A Glossary of Greek Birds*, p. 30); segons Chantraine es tracta probablement d'un préstec. Carnoy (*DEMGR*) sosté que aquest nom designa també la vareta de l'endeví; en Hesiqui s. v. es llegeix precisament: *αἴσακος· ὁ τῆς δάφνης κλάδος, ὃν κατέχοντες ὑμνοῦν τοὺς θεοὺς*.

Motiu: Metamorfoosi

Αἶθη

ETA

Euga que **Menelau** acuita a la cursa en Hom. *Il.* 23, 293-300, fent parella amb **Podarg** 2. Pertanyia a **Agamèmnon**, al qual fou donada per Equepol de Sicília per poder evitar d'ésser cridat a prendre part en la guerra de Troia.

Es tracta simplement d'una forma femenina de l'adjectiu **αἰθός**, "cremat", amb l'habitual retracció de l'accent, cfr. **Eto**; significa doncs "cremada", "de color marró cremat", en referència al pelatge.

Αἰθων

ETÓ

1. Un dels cavalls de la quadriga d'**Hèctor**, Hom. *Il.* 8, 184-190, juntament amb **Lamos**, Podarg i **Xantos** 2. 2. Un dels cavalls del Sol en les fonts llatines, Ovid. *Metam.* 2, 153; cfr. Hygin. *Fab.* 183. 3. Nom fictici d'Odisseu en Hom. *Od.* 19, 181-185, quan l'heroi es fa passar amb aquest nom pel germà menor del rei de Creta Idomeneu, que hauria hostatjat Odisseu mateix a Àmnisos (*ibid.* 19, 186-202).

Significa "ardent, resplendent", cfr. **Αἰθοψ** i **Αἰθίοψ** (lat. *Aethops* i *Aethiops*, Hygin. *Fab.* 183, 1); sembla que cal referir-lo al color del pelatge, més que no al fet (cfr. Hygin. 183) d'haver abrusat les collites en el vol enfollit de **Faetont**. En el cas de l'antropònim, es refereix al color "cremat" de la pell, cfr. els etiòps.

Φάλαγξ

FÀLANX

Atenès, germà d'**Aracne**, que aprenia l'art de les armes mentre aquesta es dedicava a teixir (*Schol. ad Nicandr. Ther.* 12); per haver comès incest amb la seva germana fou trasformat en animal que devora la seva pròpia prole.

El nom significa "línia de batalla, falange", però també és, en la forma **φαλάγγιον**, el nom d'una aranya verinosa, la taràntula o semblant (Aristot. *Hist. an.* 555 b). Deriva de l'indoeuropeu **bhl-#-g-*, "suport, biga". El grec modern encara té **σφαλάγγι**, "aranya".

Motiu: Incest, Metamorfosi

Φοῖνιξ

FÈNIX (àrab)

Ocell fabulós, ja esmentat en un fragment del *corpus* hesiòdeu, *Fr.* 304 M.-W. (= Plutarch. *De Def. Orac.* 415 C), on s'atribueix al Fènix una vida llarguíssima, calculada en "generacions" (**γενεάς**) en un crescendo que va incorporant respectivament la cornella, el cérvol, el corb, el Fènix i finalment les nàiades, les més longeves de tots (encara que, precisa Plutarc, una "generació" hauria de correspondre a un any, **ἔστι γὰρ ἔνιαυτός**). El passatge serà reprès i parafrasejat per Plini (*Nat. Hist.* 7, 49 153). Després dels hipopòtams i abans de les serps alades, Heròdot (2, 73) descriu amb un cert escepticisme aquest "ocell sagrat" (*òrnis iròs*), que veié només en pintura, dotat de plomes d'or i vermelles, amb la forma i la grandària de l'àguila. El Fènix apareix, segons diuen els seus informadors Heliopolitans, cada cinc-cents anys, quan se li mor el pare: aleshores el trasporta des d'Àrabià fins al temple d'Hèlios a Egipte, després d'haver-lo col·locat dins un ou fet de mirra. També per a Elià (Aelian. *Nat. anim.* 6, 58) el Fènix és un "ocell diví, sagrat" (*thèios òrnis*) que viu cinc segles, però entre els egipcis només uns pocs sacerdots saben quan finalitza tal període. Més tard, Filòstrat (*Vita Apollon. Tyan.* 3, 49) insereix una breu digressió sobre el Fènix en el relat del viatge d'Apol·loni entre els indis, tot precisant que n'existeix un únic exemplar (mentre que Elià usa el plural). Afegeix a més que, segons els indis, l'ocell "mentre es consumeix en el niu, *canta himnes fúnebres* en el seu propi honor", posant tal cant en relació amb el del cigne. L'ocell purpuri que reneix de les cendres i obra curacions miraculoses amb les seves llàgrimes (tema que no sembla antic) és reprès en la *fiction* de J. K. Rowling, *H. Potter and the Chamber of Secrets* (2002).

La llegenda del Fènix sembla iniciar-se doncs en edat arcaica (amb Hesíode) i clàssica, i almenys a partir d'Heròdot està vinculat amb Fenícia, Aràbia i sobretot amb Egipte. D'aquí el previsible recurs a una etimologia egípcia, de *bjn* "probably pronounced *bo-in*", que designaria tant la palmera **φοῖνιξ** com aquest ocell (D'Arcy Thompson, *A Glossary of gr. Birds* p. 306). Una altra etimologia egípcia, de *be-nu*, *bnu*, o *bwn*, que designaria una espècie d'agró, cfr. també el **φοινικόπτερος** o fenicòpter (Chantraine s. v. **φοῖνιξ**). El sema dominant de tots els nombrosos significats de **φοῖνιξ** (1. tela tenyida de roig intens; 2. regió i poble de Palestina; 3. palmera datilera; 4. instrument musical), sembla ser el cromàtic, "roig porpra", present ja en el micènic **po-ni-ke**, PY *Ta* 714, on sembla referir-se a ornaments en forma de palmera (no de griu, com precisa Palmer, *Interpretation*, p. 446), o a una espècie anomenada **po-ni-ki-jo**, KN *Ga* 418; o també al color carmesí d'un carro, KN *Sd* 0401.

Φιλύρα FÍLIRA

Nom de la mare del centaure **Quiró**, que fou estimada per **Cronos** sota la forma de cavall, o ella mateixa es convertí en egua (Apollod. *Bibl.* 1, 2, 4), d'on la forma híbrida del centaure.

Significa "til·ler", fitònim l'etimologia del qual no s'ha aclarit. La hipòtesi de Strömberg (*Griechische Pflanzennamen*, p. 119) és que es tracta d'un compost de **φίλος**, "amic", i de **ύρον**, "eixam", amb el significat de "que estima les abelles", és a dir "les flors del qual atreuen les abelles"; una confirmació podria derivar de l'anàleg llatí *apium*, "api", "api de riu", és a dir "planta de les abelles" (cfr. Ernout-Meillet, *DELL*, s. v.).

Φιλομήλα FILOMELA

Filla del rei d'Atenes Pandíon, germana de Procne; violada pel seu cunyat **Tereu** i còmplice de l'homicidi del seu nebot **Itis**, fou transformada pels déus en oreneta o, segons els poetes romans, en rossinyol (Apollod. *Bibl.* 3, 14, 8; Ovid. *Met.* 6, 426 ss.).

El primer terme d'aquest compost és **φίλος**, "amic", mentre que sobre el segon hi ha diferents hipòtesis; segons Carnoy (*DEMGR*) no deriva de **μῆλον**, "poma", sinó més aviat de **μῆλον** en el sentit d'"ovella", i per tant significa "amant de les ovelles", en referència a la metamorfosi en ocell, com "que li agrada nidificar a les pletes"; tal hipòtesi era sostinguda també per Höfer (in Roscher, *Myth. Lex.* III col. 2344). Inacceptable la hipòtesi de Room (*Room's Classical Dictionary*, p. 244), segons el qual la segona part del compost seria **μέλος**, "cant". També està testimoniat el masculí **Φιλόμηλος**, fill de **Iasió** i de **Demèter**, transformat per la seva mare en la costel·lació de Bootes perquè inventà l'ús d'enjovar dos bous a un carro (Hygin. *Astr. Poet.* 2, 4).

Motiu: Metamorfosi

Φλέγων FLEGONT

Un dels cavalls del Sol (**Hèlios**), segons la tradició llatina, juntament amb **Etó** (*Àithon*), **Èous** i **Piroent** (Ovid. *Metam.* 2, 153-154); Hygin. *Fab.* 183, 1-2, enumera cavalls i egües d'Hèlios, i li atribueix, citant Eumel de Corint, Fr. 12 Bernabé; cfr. Titanomach. Fr. 7 Bernabé), **Èous** i Etiop (*Aethiops*), mascles, Bronte i Estéropo, femelles, especificant que, en canvi (*Fab.* 183, 3), en Ovidi apareixen quatre cavalls mascles (que esdevindran tradicionals en la poesia europea del '500 i '600).

Significa simplement "l'ardent", de **φλέγω**, "cremar, encendre's".

Φλόγεος

FLOGEU

Cavall fill de l'**Harpia** Podarge, germà d'**Hàrpag**, pertanyent als **Dioscurs** (Stesich. *Fr.* 178.1, P.).

Significa "flamejant, resplendent com flama", referit probablement al color del pelatge, bai o ruà roig (*red roan*); de **φλέγω**, "resplendir, cremar", veg. *bhgargas-*, llat. *fulgeo*.

Φόλος

FOLOS

Centaur fill de **Silè** que vivia a Fòloe d'Arcàdia i que hostatjà **Hèracles** (Apollod. *Bibl.* 2, 5, 4).

L'etimologia d'aquest nom no s'ha explicat; Höfer (in Roscher, *Myth. Lex.* III coll. 2417-18) rebutjava la hipòtesi de derivació de **φωλεός**, "gruta, caverna" (encara avui sostinguda per Room, *Room's Classical Dictionary*, p. 248), per la presència en l'antropònim de **o** i no **ω**. Tampoc no és acceptable l'aproximació a **φόλος** = llatí *holus*, "terreny herbós, hort", perquè a la família d'aquest terme llatí pertanyen en grec **χλός** (***χλο#ος**), **χλόη**, **χλοερός** i no **φόλος** (Ernout-Millet, *DELL*, s. v. *holus*).

Γεράνα

GÈRANA

Dona del poble dels pigmeus, mare de **Mopsos**, la qual menyspreava els déus i per això fou transformada per **Hera** en grua (Boios *apud* Anton. Lib. *Met.* 16, que l'anomena Ἐνοε; cfr. Ovid. *Met.* 6, 90, Athen. *Deipn.* 9, 393 e-f).

El nom deriva precisament de **γέρανος**, "grua"; es tracta d'un terme ben testimoniats en les llengües indoeuropees, amb alternança de temes en *n* i *u*; segons Chantraine (*DELG*, s. v. **γέρανος**) originàriament devia significar "aquella que xiscla, esgaripa".

Motiu: Metamorfofi

Ἄρπαγος

HÀRPAGOS

Cavall donat a un dels **Diòscurs** per **Hermes**, juntament amb **Flogeu**; eren els "fills veloços de l'Harpia Podarges" (Stesich. *Fr.* 178.1, vv. 2 P. *apud* Etymol. Magnum, cfr. Lex. Suda s. v. **Κύλλαρος**).

Significa una cosa com ara "rapinyer, hàbil a rapinyar", del verb **ἀρπάζω**, al qual va lligat per etimologia popular també el nom de les **Harpies**.

Ἄρπυιαι

HARPIES

Divinitats alades, filles de **Taumant** i d'**Electra**, rapidores de nens i d'ànimes (Hesiod. *Theog.* 265).

Ha estat conjecturat que el nom deriva del verb *ἐρέπτομαι*, "rosegar, devorar", cfr. en particular l'aorist *ἀνερέϊψαντο*, "prendre, rapir" (Hom. *Od.* 1, 241; 14, 371). L'acostament a *ἀρπάζω*, "rapinyar, arrencar" seria degut tan sols a una etimologia popular (Chantraine, *DELG*).

Motiu: Rapte

Ἑκατόγχειρες

HECATONQUIRS

Nom dels tres **gegants**, fills d'**Úranos** i de **Gea**, de cent braços i cinquanta caps (Hesiod. *Theog.* 147 ss.).

Es tracta d'un simple compost de *ἐκατόν*, "cent", i de *χείρ*, "mà, braç", i significa doncs "de cent braços".

Ἡμίκυνες

HEMÍCINS

Nom d'un poble llegendari que habitava a la riba del Pont Euxí, amb el cap de gos (Hesiod. *apud Strab.* 1, 2, 35).

Es tracta d'un compost de *ἥμι-*, "mig", i de *κύων*, "gos", i significa "semigossos".

Ἵδρα, Ἵδρη

HIDRA

Filla de **Tifó** i d'**Equidna**, la dea serpent, germana del gos **Ortos** i de **Cèrber** de 50 caps, vivia als aiguamolls de Lerna, a l'Argòlida; Hesiod. *Theog.* 306-315. Fou eliminada per **Hèracles** amb l'ajuda de **Iolau** en un dels seus 12 treballs (Hesiod. *Theog.* 316-318). Tenia nombroses testes (com a molt, 9, el nombre varia), de les quals una era immortal. La seva sang era un potentíssim verí, que causarà la mort del propi Hèracles. El monstre dóna el seu nom a una constel·lació, prop del Cranc, del Lleó i del Centaure, cfr. Arat. *Phaenom.* 1, 443-447.

Deriva del comú substantiu neutre *ἵδωρ*, (hitt. *wadar*), igual com *ἕδρος* o *ἕδρον*, "serpent d'aigua". En micènic es troba *u-do-ro*, és a dir *ἕδρον*, com a recipient o galleda per a l'aigua, hídria, PY 76 Tn 996.

Motiu: Catasterisme

Ἴεραξ

HÍERAX

Nom de dos herois: l'un fou el qui impedí a **Hermes** de sostreure **Io** a **Argos** (Apollod. *Bibl.* 2, 1, 3); l'altre és un ric propietari del país dels mariandins; ajudà els troians durant la carestia causada per la ira de Posidó i, per aquest motiu, fou transformat pel déu en esparver (Anton. Lib. *Met.* 3).

El nom significa precisament "esparver" o "falcó"; segons Chantraine (*DELG*, s. v. *ιέραι*) es pot relacionar amb el verb (Ϝ)ιέραι, "llançar-se"; presenta un sufix *-αικ-* que es retroba també en altres noms d'animals (per exemple *βάρβαξ*, Hesych. s. v., "esparver" en líbic).

Ἡλαῖος

HILEU

Nom d'un dels **Centaures** arcadis que intentaren raptar **Atalanta** (l'altre s'anomenava Recos: Apollod. *Bibl.* 3, 9, 2) i foren morts per ella a trets de fletxa.

Deriva simplement de *ἔλη*, "bosc", i significa "boscà, que es troba en el bosc".

Ἡλονόμη

HILÒNOME

Dona centaure, enamorada de **Cíl·lar** 2., centaure mort per Piritous en la guerra amb els **Làpites**. Es travessà amb la mateixa llança del seu estimat; Ovid. *Metam.* 12, 393 ss. No apareix en les fonts gregues.

Deriva del compost *ἑλονόμος*, "que pastura, que s'alimenta a la selva"; és a dir, de *ἔλη* i *νέμειν*, "pasturar".

Ἴππη

HIPE

Filla del **centaure Quiró**, trasformatada pels déus en una constel·lació amb forma de cavall (Eratosth. *Catast.* 18).

El nom deriva simplement de *ἵππος*, "cavall", i significa "egua".

Motiu: Catasterisme

Ἰχθυοκένταυροι

ICTIOCENTAURES

Éssers marins amb cos d'home fins a la cintura, de peix en la part inferior (Tzetz. *ad Lyc. Alex.* 34; 886), una tipologia que serà la de les **Sirenes** i que es troba ja en edat arcaica en les imatges de **Nereu**, el vell del mar pare de **Tetis**. Mancats de mitologia, són representats en imatges d'època tardo-antiga juntament amb els Tritons i les Nereides en el seguici de Posidó i **Amfitrite**, els déus del mar.

El nom és simplement un compost de *ἰχθύς*, "peix", i de *Κένταυροι*, "**Centaures**", i significa doncs "Centaures-peix", o "Peixos-centaure".

Ἰυνξ

IUNX

Filla de Pan i de la nimfa **Eco**, o de Pito; havent suscitat l'amor de **Zeus** per la donzella **Io** (Schol. *ad Pind. Nem.* 4, 56), o per si mateixa (Schol. *ad Theocr.* 2, 17, Lex. *Suda* s. v.), fou trasformatada per **Hera** en un ocell, el *ἰυνξ*, "colltort" (*iyinx torquilla*, cfr. D'Arcy-Thompson, *A Glossary of Greek Birds*, pp. 124-28), que agita la cua i indueix a l'amor.

Segons Carnoy (*DEMGR*) aquest nom podria derivar simplement de la interjecció imitativa del crit d'aquest ocell, *ιύ-*. També Chantraine (*DELG* s. v.) el vincula amb una onomatopeia, en relació amb el verb *ιύζω*.

Motiu: Metamorfosi

Λάμπος

LAMPOS

1. Fill del troià **Laomedont**, epònim de Lampona de Tròada (Hom. *Il.* 15, 526; 20, 238). 2. Un dels cavalls de la quadriga d'Hèctor, amb **Etó**, **Podarg** 1 i **Xantos** 2, nodrits amorosament per Andròmaca amb abundant blat i vi (Hom. *Il.* 8, 185-190). 3. Un dels poltres que porten el carro d'Eos, l'Aurora (Hom. *Od.* 23, 243-246), juntament amb **Faetont**.

Com antropònim es troba també *Λάμπων*, "Lampó". Deriva de *λάμπειν*, "brillar, resplendir"; cfr. sense la nasal l'hit. *lap-zi*, "abrusar, cremar", *lappaš*, "brillant", i significa, doncs, "el brillant".

Motiu: Eponímia

Λύκος

LINCOS

Rei escita que intentà matar **Triptòlem**, però fou transformat per **Demèter** en linx (Ovid. *Met.* 5, 650 ss.).

Aquest nom deriva de *λύγξ*, "linx", i significa, doncs, "de vista aguda com un linx" (cfr. **Linceu**).

Motiu: Metamorfosi

Μαρτιχώρας

MANTÍCORAS, MARTÍCORAS

Animal de l'Índia, ferotge, antropòfag, de color lleonat o rogenic. La grafia *μαρτιχώρα* preval en les fonts gregues; en llatí trobem al més sovint *manticora*, masculí, que esdevindrà femení en les fonts més tardanes i medievals. És descrit detalladament per Ctèsias de Cnidos (V-IV segle a.e.v.) en les *Indikà* (F 45 14-15: resumit en la Biblioteca de Foci): viu a l'Índia, té el rostre, els ulls i les orelles semblants a l'home, les potes de lleó i una cua d'escorpi que és capaç de gitar com fletxes els fiblons que li creixen. Elià (*Nat. an.* 4, 21) compara curiosament la seva manera de combatre amb la dels saces, poble escita, coneguts com a habilíssims arquers a cavall. És prou notable la triple renglera de dents (*τριόστιχοι δὲ ὀδόντες*) de cada mandíbula, que a Plini (*Nat. hist.* 8, 30,75) li recorden una pinta (*pectinatim*), i que s'adiuen bé amb la fama de fera "devoradora d'homes": aquest seria el significat del seu nom en llengua índia. Aristòteles (*Hist. an.* 2, 1, 501, 24-b1), molt prudent amb la font (*εἰ δὲ πιστεῦσαι Κτεοῖα*), de tota manera la cita subratllant la salvatgeria i perillositat de l'animal (*ἄγριον καὶ ἀνθρώποφάγον*). Pausànias (9, 21, 4-5) intenta explicar (racionalitzant) que deuria tractar-se del *tigre*, i atribueix els trets més fantasiosos de la criatura al gran temor que inspira. És veloç com el cérvol, i la seva veu sona com flauta i trompeta al mateix temps. És letal per a qualsevol ésser vivent (a més de per a l'home), llevat de per a l'elefant. Un exemplar, informa Elià, fou donat al rei de Pèrsia, a la cort del qual hauria estat vist per Ctèsias. Plini l'anomena *mantichora*, i el situa entre els etiòps. No obstant això, és a l'Índia on l'hauria buscat també el "mag" neopitagòric Apol·loni de Tiana, trobant-se a la "biografia" redactada per Filòstrat (*V. Apollon.* 3, 45).

Una etimologia plausible pot buscar-se en el persa *mard-xvār*, "que devora els homes", *Menschenfresser*, de *martiya-*, "home", i *xvār-*, "devorar" (Frisk, *Gr. Et. Wört.* s. v.). Àmplia monografia: P. Li Causi, *Sulle tracce del mantichora. La zoologia dei confini del mondo in Grecia e a Roma*, Palermo: Palumbo 2003.

Μελάμπους

MELAMP

Endeví, fill d'Amitàon i d'Idomene, germà de **Biant**, originari de Tessàlia o de Messènia, cosí germà de **Jàson** i d'**Admet** (Schol. *ad Apollon. Rhod. Argon.* 1, 139-144d). Havent salvat de la mort unes serps, n'obtingué el do de comprendre el llenguatge animal, i al mateix temps d'**Apol·lo** obtingué l'art profètica (Apollod. *Bibl.* 1, 9, 11); tot i això, Pausànias conta que en el santuari dedicat a ell a la ciutat d'Egòstena no era practicada cap forma d'endevinació (Pausan. 1, 44, 5). Capturat a Filace, a Tessàlia, quan intentava robar les vaques del rei **Filac**, se salva de l'esfondrament de la seva cel·la per haver sentit i entès la conversa de dos corcs que prenunciaven la caiguda del sostre. Guareix de la impotència Íficle, fill de Filac, gràcies als consells que li proporciona un voltor (cfr. **Egipi**) i així obté les vaques, que porta al seu oncle Neleu: aquest, en pac d'això, concedeix a Biant la seva filla Pero (Hom. *Od.* 11, 288-297; 15, 228-241; Pherec. *Fr.* 33 Fowler). A Argos torna la salut a les filles del rei Pretos, fetes enfollir per **Hera** o per **Dionís**, i a les dones de la ciutat, posseïdes de furor dionisiac. Pren per esposa una de les Prètides, **Ifianassa**, i dóna vida a una estirp d'endevins a la qual pertany també **Amfiarau** (Apollod. *Bibl.* 2, 2, 2; Pherec. *Fr.* 114 Fowler; Hom. *Od.* 15, 242-255), celebrada en el poema pseudo-hesiòdic titulat *Melampòdia*. Una tradició que remunta a Teofrast l'assenyala com a descobridor de l'ús terapèutic de l'hel·lèbor negre, que prengué d'ell el nom de *melampodi* (Theophr. *Hist. Plant.* 9, 8, 8; Plin. *Nat. hist.* 25, 21, 47); segons Ateneu, en canvi, hauria estat l'inventor de la **κράσις** de l'aigua amb el vi (*Deipn.* 2, 45d).

El nom és un simple compost de **μέλας**, "negre", i de **πούς**, "peu", i significa, doncs, "peu negre", "el qui té els peus negres". L'escoli *ad Apollon. Rhod. Argon.* 1, 121, que cita Dièuquidas (*Fr. Gr. Hist.* 485 F 9, s. IV a.C.), conta que la seva mare (aquí anomenada Doripe) l'hauria acotxat, tot just acabat de néixer, a l'ombra, deixant-li però els peus exposats al sol, de manera que se li ennegriren; sembla tractar-se d'una explicació improvisada.

Motiu: Profecia, Prova, Rapte

Μαίρα

MERA

Nom de diferents personatges femenins: 1. d'una filla de Pretos i d'Antea (*Od.* 11, 326; *Il.* 6, 160; Pherec. *FGrHist* 3 F 170); 2. d'una heroïna arcàdia, filla d'**Atlant** i esposa de Tegèates de Tègea (Pausan. 8, 48, 6, amb accent **Μαϊρά**); ella, o bé una seva descendent hauria donat el seu nom a un poble prop de Mantinea, segons Pausan. 8, 12, 7; 3. d'una Nereida (Hom. *Il.* 18, 48); 4. de la gossa de l'atenès **Icari**, mort per uns pastors als quals havia fet conèixer el vi. Mera condueix Erígone, filla d'Icari, fins al cadàver insepult del seu pare, i es deixa morir després del suïcidi de la noia (Aelian. *Nat. an.* 7, 28; Nonn. *Dionys.* 47, 216-246). Com els seus amos, serà transformada en constel·lació: es tracta de Proción, o *Canis minor* (Hygin. *Fab.* 130. 3; *Astron.* 2, 4, 4).

Cal remetre el nom al verb **μαρμαίρω**, "resplendir", "brillar", al present amb reduplicació, amb un radical **μαρ-** i que correspon al sànscrit *marici-*, cfr. lat. *merus*, "clar". Significaria, doncs, "la resplendent", "la centellejant" (Chantraine *DELG* s. v. **μαρμαίρω**; Carnoy *DEMGR* s. v. *Maira*).

Motiu: Catasterisme, Eponímia

Μινώταυρος

MINOTAURO

Monstre amb el cos d'home i la testa de toro, el veritable nom del qual era Asteri o **Asteriò**; era fill de Pasífae i d'un toro (Apollod. *Bibl.* 3, 15, 8). Fou mort per **Teseu** amb l'ajuda d'**Ariadna** (Apollod. *Epit.* 1, 8).

El nom és un compost de **Μίνως**, "Minos", i de **ταύρος**, "toro", i significa doncs "el toro de Minos".

Μυρμηκολέων

MIRMECOLEONT

El Mirmecoleont és un animal híbrid amb part davantera de lleó i posterior de formiga, producte de la portentosa unió del felí i de l'insecte i que, en heretar ensem els hàbits alimenticis dels seus progenitors, ni és carnívor, ni és herbívor, de manera que acaba morint d'inanició. Aquesta descripció del *Physiologus* (cap. 20) és la més cèlebre i imitada en els bestiaris medievals, tot i que en realitat està basada en l'errònia traducció dels Setenta d'un passatge de Job (4, 11, 1) en el qual el terme *layish* és traslladat en grec per **μύρμηξ**, (cfr. Borges - Guerrero, pp. 157-158). Moltes són les interpretacions posteriors de tal híbrid, algunes d'elles basades en altres meravelles naturals: així, per exemple, Gustave Flaubert (1821-1880) diu que tenia l'aparell reproductor col·locat al revés, un detall que en realitat és atribuït per Elià a les formigues de Babilònia (*Nat. anim* 17, 42). Isidor de Sevilla pretengué racionalitzar el monstre explicant que hom anomena formiga-lleó (*formicaleon*) un petit animal inofensiu per a la resta d'animals, però ferotge i terrible per a les formigues (*Etym.* 12, 3, 10). En efecte, avui dia hom anomena comunament "formiga-lleó" la fase de larva d'un insecte de l'ordre dels neuròpters que excava a la sorra una espècie d'embut en el qual aguaita els insectes - no únicament formigues -, que en caure-hi atrapa amb les seves potents mandíbules. Després de superar la metamorfosi, la formiga-lleó s'assembla a la libèl·lula

El nom és un simple compost de **μύρμηξ**, "formiga" (sobre el qual vid. **Mirmex**), i **λέων**, "lleó", i la seva denominació llatina és igualment un calc d'elemental composició: *formicaleon*.

Μύρμηξ*

MÍRMEX

En una font llatina tardana, és una noia de l'Àtica, estimada per Minerva per la seva castedat i laboriositat. Quan la dea va inventar l'arada, per fer més productiu el conreu del blat, la donzella es vantà d'haver afegit a l'estri, que Minerva usava a mà, l'esteva (lat. *stiva*), i es vantà del fet que el fruit de Ceres hauria estat un do poc profitós (*infructuosum minus*) sense la seva invenció. Per això, Minerva, enfurismada, la transformà en formiga, insecte nociu que sempre va en cerca de blat; Servius *auct. ad Verg. Aen.* 4, 402. La mateixa font intenta barroerament posar en relació aquesta història de metamorfosi amb l'origen a Tessàlia dels Mirmídon a partir de la transformació de les formigues en homes, que no sembla tenir cap vincle amb la noia atenesa. Vegeu, en canvi **Mirmidon**.

Transcripció en llatí, amb iotacisme, del nom grec de la *formica*, **μύρμηξ**. El nom significa exactament "formiga". No és segura l'arrel indoeuropea de la qual aquest deriva: per comparació amb altres llengües Chantaine (*DELG*, s. v. **μύρμηξ**) dóna **morw-i*, **mour-*, **meur-*. Pokorny (*Indog. Etym. Wört.*, p. 749) considera que pertany a la família de l'arrel **morw-i*, obscurida per tabú; **μύρμηξ**, en aquest cas, deriva de **morm-*. Segons Chantaine, el vocalisme *-ur-*

podria ser una derivació de la sonant *r* més que no un tractament particular de *-or-*. Val la pena de reportar una singular interpretació etimològica del nom llatí: (Serv. *auct. ibidem*): "*sane 'formica' dicta est ab eo, quod ore micas ferat*".

Motiu: Metamorfofi

Μορμολύκη

MORMOLICE

Relacionada amb **Mormo** i el món dels papus femenins, segons el gramàtic Apol·lodor d'Atenes (περι θεῶν llibre 20, Fr. 10, citant Sophr. Fr. 7 Olivieri, 9 Kaibel), Mormolyké seria la dida d'Aqueront (*no* d'Hades). Aristòfanes recorda sovint en plural aquests papus, **μορμολυκεία**, i Estrabó usa també el femení plural (Strabo 1, 2, 8: **μορμολύκας τινὰς πρὸς τοὺς νηπιόφρονας**), al costat del nom propi singular, associat amb **Gorgo** i **Efialtes**.

El compost uneix el nom expressiu **Mormo** (v. el precedent) amb **λύκη**, "lloba", i pot significar, doncs, "terrible lloba ferotge".

Motiu: Infantesa

Πήδασος

PÈDASOS

1. Un dels tres cavalls d'**Aquil·les**, l'únic mortal, mentre que **Xantos** i **Bàlios** eren cavalls divins (Hom. *Il.* 16, 152); i de fet acaba morint per un cop de llança de **Sarpèdon**, (Hom. *Il.* 16, 466-469). 2. Heroi troià fill de Bucolió i de la nimfa **Abarbarea**, nét de **Laomedont**; juntament amb el seu germà bessó Esep (*Áisepos*) fou massacrada per **Eurial** 1., que va despullar ambdós de les seves armes (Hom. *Il.* 6, 20-28).

El nom podria pertànyer a la família del verb **πηδάω**, "saltar", que s'escauria bé a un cavall, o a un heroi àgil en la batalla; podria tractar-se també d'un nom no grec: és en efecte un topònim, referit a una localitat de la Tròade (Hom. *Il.* 6, 34-35; cfr. Wathélet, *Diction. des Troyens* p. 884). Carnoy (*DEMGR*) es remunta a un sufix "pelàsg" **-ασος**, mentre que l'arrel seria grega, d'un hipotètic verb **piduein*, "sorgir, emanar"; interpretació que sembla una mica forçada.

Πήγασος

PEGAS

Cavall alat, lligat a les històries de Perseu i **Bel·lerofontes**, fill de Posidó i de la Gòrgona **Medusa** o de la Terra, fecundada per la sang de la Gòrgona (Hes. *Theog.* 276 ss.; 325). Fou transformat en constel·lació, després d'haver fet brollar una font amb una coça (Arat. *Phaen.* 205-224, que l'anomena senzillament **Hippos**; Hygin. *Astr.* 2, 18, 1).

Podria derivar (Frisk, *GEW*, Chantraine, *DELG* s. v.) de **πηγός**, "fort, sòlid", dit de cavalls a Hom. *Il.* 9, 124, com interpreta també Kretschmer ("Glotta" 31, 1951, p. 95 s.). L'etimologia tradicional està relacionada en canvi amb **πηγή**, "font, sorgent", a partir de la llegenda segons la qual amb una coça Pegas hauria fet sorgir la font Hippocrene al mont Helicó (Hes. *Theog.* 282). Carnoy (*DEMGR*) s'inclina per aquesta última interpretació, afegint que es tracta d'una forma pelàsgica, com ho demostra el sufix **-ασος** (cfr. també Van Windekens, *Le Pélasgique*, p. 55). Chantraine considera, però, que es tracta d'una etimologia popular.

Motiu: Catasterisme

Πυρόεις

PÍROUS, PIROENT

Un dels cavalls del Sol (**Hèlios**), juntament amb **Èton 2.**, (Etone, *Aithon*), **Eos** i **Flegont** (Ovid. *Metam.* 2, 153-154; Valer. Flacc. *Argon.* 5, 432, que anomena només P.; Hygin. *Fab.* 183, fa una llista de cavalls i egües d'Hèlios, i els atribueix, citant Eumel de Corint (Fr. 12 Bernabé; cfr. *Titanomach.* Fr. 7 Bernabé), Eos i Etiops (*Aethiops*), mascles, Bronte i Estèrope, femelles, especificant però que quatre cavalls mascles (que esdevindràn tradicionals a la poesia europea del 500 i 600), es troben a Ovidi. Els noms Èton, Eos, Flegont i Pírous (lat. *Pirois*) podrien ser, doncs, una elaboració llatina, atès que l'adjectiu **πυρόεις** (i **πυροειδής**) és utilitzat en grec com a epítet d'Ares, en referència a la lluminositat vermellosa del planeta en astronomia (Eratosth. *Cataster.* 21). A més, l'ús de l'adjectiu **πυρόεις** com a epítet d'Eros (o d'**Afrodita**) apareix en època tardana (Nonn. *Dionys.* 48, 264 e 613; 42, 383).

El nom significa senzillament "igni, del color del foc ardent", probablement en referència al color del mantell.

Πύθων

PITÓ

El gran serpent dèlfic (*òphis*), engendrat per la Terra, **Gàia**; atacava persones i animals, i fou mort per Apol.lo prop de Delfos, al costat de la font Castàlia (Hymn. Hom. *ad Apoll.* 300-304). Abans de l'arribada del déu complia la funció de guàrdia de l'oracle, aleshores presidit per **Themis** (Apollod. Bibl. 1, 4, 1). Algunes fonts la consideren de sexe femení, *drákaina*. Segons una etimologia - etimologia popular, des de la seva mort l'indret és anomenat *Pythò* i Apol.lo rep el nom de *Pýtheios*, perquè el poder d'**Hèlios** ha fet que el drac es podreixi (Hymn. Hom. *in Apoll.* 371-374; cfr. Pausan. 10, 6, 5; Aelian., *Nat. an.* 11, 2 recorda que els serpens de Delfos eren considerats la "prole" de Python. Cal.límac l'anomena **δαμόνιος θήρ**, "fera divina" (Hymn. *ad Apoll.* 100-101), i en recorda els terribles ullals i les "nou espirals" (Hymn. *ad Del.* 91-93; cfr. anche Nonn., *Dion.* 4, 317).

Segons Chantraine (*DELG*, s. v. **Πύθω**) aquest nom s'ha de relacionar amb "Pito", antic nom de Delfos, que no té etimologia plausible. L'etimologia popular (del lloc), ja testimoniada a l'Hymn. *ad Apoll.* 363-374, l'explicava amb el verb **πύθωμαι**, "fer podrir", atès que el serpent (la *drákaina*) hauria entrat en putrefacció just després de morir. També s'ha posat al costat del verb **πυνθάνομαι**, "venir a saber, informar-se, interrogar", atès que l'animal tenia facultats profètiques, però en aquest tema la **u** é breu (ambdues explicacions a l'Etymol. Magn. s. v). **Πύθων**. Fontenrose, J. E., *Python*, Berkely - Los-Angeles, 1959

Motiu: Eponímia

Πόδαργος

PODARG

1. Un dels cavalls de la quadriga d'Hèctor, amb **Èton 1.**, **Lamos** i **Xantos 2.**, alimentats amorosament per Andròmaca amb blat i vi (Hom. *Il.* 8, 185-190). 2. Un dels cavalls, juntament amb la femella **Eta** (regal d'**Equèpol** de Sicí a Agamèmnon), que Menelau condueix al galop a Hom. *Il.* 23, 295-296.

Significa senzillament "de peus veloços", amb el sentit dinàmic (i no cromàtic) de l'adjectiu **ἀργός**.

Χελιδών

QUELÍDON

En la llegenda milèsia, germana d'**Aèdon**; fou trasfornada per **Zeus** en oreneta (Anton. Lib. *Met.* 11).

El nom significa simplement "oreneta". És probable la relació amb el llatí *hirundo*, que potser cal connectar amb una rel *ghel- "cridar".

Motiu: Metamorfosi

Χελώνη

QUELONE

Nom d'una jove que, convidada a les noces d'**Hera** i **Zeus**, es quedà a casa seva; **Hermes** la féu caure en el riu proper amb tota la casa i la transformà en tortuga (Serv. *ad Verg. Aen.* 1, 505).

Significa precisament "tortuga"; és present ja en els Himnes Homèrics, *Hymn. Merc.* 42, 48, i es conserva en el gr. modern *χελώνα*.

Motiu: Metamorfosi

Χίμαιρα

QUIMERA

Ésser híbrid i monstruós, filla de **Tifó** i d'**Equidna**, amb cos de lleó, cua de dragó i tres testes: la del mig, de cabra, alenava foc. Serà morta per **Bel-lerofontes** (Hom. *Il.* 6, 179 ss.; Hes. *Theog.* 319 ss.; Apollod. *Bibl.* 2, 3, 1).

El nom sembla designar la "cabra" jove, nascuda al final de l'hivern anterior (*χειμών*, "hivern").

Motiu: Prova

Χείρων

QUIRÓ

Centaure, fill de **Cronos** i **Fílira**, savi i benèvol envers els homes (Hom. *Il.* 11, 832).

El nom deriva de *χείρ*, "mà", i es tracta probablement d'una forma abreujada de compostos com *Χειρουργός*, *Χειροποιός*, *Χειρόσοφος*, *Χειρίμαχος* (Carnoy, *DEMGR*; von Kamptz, *Homerische Personennamen*, p. 270).

Ξάνθος

XANTOS

Antropònim molt comú, i nom equí, com: 1. el cavall immortal d'**Aquil-les**, donat a Peleu per Posidó, que prendrà la paraula pel voler d'**Hera** per predir a l'heroi la mort imminent (Hom. *Il.* 19, 404-424), 2. un dels cavalls d'**Hèctor** (Hom. *Il.* 8, 184-190), 3. un dels cavalls dels **Diòscurs** (Stesich. *Fr.* 178.1, vv. 2 P., *apud* Etym. Magnum s. v.), i finalment 4. un dels cavalls de **Diomedes** rei di Tràcia (Hygin. *Fab.* 30, 9). És també el nom d'una Nereide, en la formació del femení en *-ή*, Hesiod. *Theog.* 356.

Deriva del grec *ξανθός*, "ros" (testimoniat com a antropònim ja en micènic: *ka-sa-to*, PY An 39.6). L'etimologia és desconeguda. Frisk (*Gr. Et. Wört.*, s. v. *ξανθός*) i Pokorny (*Indog. Etym. Wört.*, p. 533) recorren amb escepticisme a la comparació amb la rel *kas-*, *kas-no-*, "gris", llatí *canus*, amb desinència *-dho-* i desaparició de la síl·laba radical *ks-

en-dho: derivació que no sembla plausible ni pel sentit ni per la forma. Hester ("Lingua" 13, 1965, p. 361) proposa un origen pelàsgic de **keu-*, **k+u* x o bé **kand-*, llatí *candidus*.

Motiu: Profecia